

Posudek oponenta disertační práce

ThLic. MAGDA BUŠKOVÁ, *The Theology of Holiness According to St John Paul II*, disertační práce, Praha 2023, 129 s. KTF UK v Praze, Katedra systematické a pastorální teologie

Paní kolegyně Magda Bušková předkládá jako disertační spis studii o pojetí svatosti u papeže Jana Pavla II., kterou navazuje na svoji úspěšně obhájenou rigorózní práci. Ve svém díle, které pokládá především za příspěvek v oblasti spirituální teologie (s. 10), přitom objevuje jako jádro papežova konceptu svatosti *unio cum Christo in Spiritu Sancto* (s. 10–11). V průběhu práce se tak jednotlivé aspekty teologie svatosti postupně navíjejí právě kolem kategorie spojení křesťana s Kristem, která tvoří osu celé reflexe.

Teze je artikulována do pěti kapitol, z nichž první tři lze pojmovit jako předpoklad pro pochopení kontextů, v nichž se utvářela a dozrávala papežova teologie svatosti. Můžeme říci, že tyto tři kapitoly jsou pro autorku hermeneutickým klíčem k porozumění papežovy nauky: v souladu se spirituálně-teologickým hlediskem je pozornost nejprve věnována osobě a životu pontifika jako konkrétnímu příkladu „žité svatosti“ (kapitola 1); následně se text zaměřuje na nauku o svatosti vyjádřenou v učení 2. vatikánského koncilu, do jehož průběhu kardinál Wojtyła tvůrčím způsobem vstoupil a jehož učení následně recipoval a rozvíjel jako krakovský i římský biskup (kapitola 2); charakter metodologické poznámky má pak úvaha o povaze magisteriálních textů Jana Pavla II. z hlediska jejich spirituálního charakteru (kapitola 3). Ve zbývajících dvou kapitolách autorka předkládá samotný obsah papežovy nauky o svatosti, jak jí vyplynul z pozorné četby vybraných pramenů, a sice se zřetelem na christologický/teologický (kapitola 4) a pneumatologický rozměr (kapitola 5). Tímto způsobem autorka přivádí čtenáře k přijetí trinitárního jádra svatosti Jana Pavla II. koncipované jako cesta k milosrdnému Otci skrze naše sjednocení s Kristem v Duchu Svatém.

Přínos práce:

V první řadě chci zmínit autorčin osobní zájem o téma, kterým se zabývá. Text prozrazuje **existenciální angažovanost** a propojení s duchovním životem autorky, což představuje nepochybně kladný a důležitý předpoklad a zároveň vytváří příhodný kontext pro spirituálně-teologickou reflexi. Za přínosné pokládám její bádání zjm. v těchto bodech:

- Je důležité, že v českém prostoru, kde jsou v mnoha ohledech intenzivní vazby na osobu charizmatického polského papeže (zjm. na rovině emotivní nebo v oblasti kultu), se také díky této práci věnuje pozornost **teologické reflexi jeho díla**. Jako velmi vhodnou vidím snahu přiblížit se k jeho osobě a dílu z perspektivy spirituální teologie, která je kongeniální s papežovou vlastní tezí, že k tomu, abychom jej pochopili, je zapotřebí snažit se mu „porozumět zevnitř“.
- Stejně tak významné je, že papežova teologie je uvedena do vztahu k **nauce 2. vatikánského koncilu** o svatosti, v níž podle Jana Pavla II. našla své vyjádření „vnitřní a určující dynamika“ koncilní ekleziologie (srov. *Nuovo millennio inneunte*, 30). Zdůraznění pevné vazby papežovy koncepce na koncil umožňuje nahlížet jeho pontifikát v kontinuitě s koncilním učením, a z této perspektivy dává vyniknout i novým akcentům. Proto práce představuje rovněž sondu do recepce nauky 2. vatikánského koncilu, což je v našem prostředí stále vítaný počin.
- Obsahově hodnotím kladně, že se práce zaměřuje na **trinitární** aspekt konceptu křesťanské svatosti, který, jak se autorce podařilo doložit, tvoří střed chápání svatosti Jana Pavla II. Trojičně pojatá antropologie a spiritualita jsou tímto způsobem potvrzeny

jako nezaměnitelné rysy teologie slovanského papeže. Zatímco jeho úzké sepjetí mezi christologií a antropologií je obecně známo, autorce se podařilo především zachytit roli Ducha Svatého v procesu realizace svatosti jako transformace života. Zdařilé je vyústění pneumatologicky formované svatosti do pojmu „svědectví“, čemuž odpovídá i zdůraznění niterné vazby mezi svatostí křesťana a jeho misijním posláním, což vidím jako zvlášť aktuální.

Kritické hodnocení:

Přes své kladné stránky však práce vykazuje také nedostatky. Svě kritické připomínky bych rád rozdělil na metodologické a obsahové.

- Z hlediska metody se první poznámka týká **chybějícího status quaestionis**, který musí být součástí každého vědeckého pojednání, a zjm. doktorské teze, která by měla přinést do dané otázky nové poznatky. Konkrétně by tedy bylo zapotřebí do úvodu začlenit přehled o stavu bádání v oblasti teologie a spirituality Jana Pavla II., a to ve světovém měřítku a rovněž se zmínit o recepci jeho osoby a díla v české teologii. Podat výčet alespoň některých nejvýznamnějších dosud publikovaných studií, tematicky a metodologicky je uspořádat představuje první krok, bez něhož jen stěží mohu jako autor jasně vymezit svůj vlastní badatelský počin.
- Za problematickou považuji otázku **výběru pramenů a kritérií** pro tento výběr. Jak je řečeno hned v úvodu (s. 10), autorka omezila *obiectum materiale* svého bádání, což je zvláště z hlediska nesmírného rozsahu magisteriálních textů Jana Pavla II. pochopitelné. Ve své práci se tedy zaměřuje především na čtyři ze čtrnácti encyklik: *Redemptor hominis* (1979), *Dives in misericordia* (1980), *Dominum et vivificantem* (1986) a *Redemptoris missio* (1990). Kromě nich autorka zmiňuje i jiné texty, nicméně tyto čtyři programově tvoří ohnisko výzkumu. Bohužel tato soustředěnost na vyjmenované dokumenty (jakkoliv jsou klíčové pro pochopení trinitárního myšlení, spirituality a svatosti Jana Pavla II.), s sebou nese opomenutí dalších důležitých pramenů, jejichž studium umožňuje získat úplnější pohled na dané téma. Tato metodologická volba týkající se výběru pramenů má následky obsahové: tím, že se nevěnuje pozornost jiným textům, riskuje se, že papežův koncept svatosti zůstane vykreslen pouze parciálně. Navíc: zmíněnými texty se autorka zabývala již v rámci rigorózní práce. Nebylo by na místě, aby pro práci disertační byl rádius textů rozšířen?
- Ke třetí metodologické připomínce mě vede nejasnost, již je obestřeno **uplatnění pojmu „aggiornamento“** v koncepci práce. Tento klíčový pojem pro hermeneutiku 2. vatikánského koncilu autorka interpretuje jako aktualizaci a současně jako návrat k pramenům a přitom si stanovuje za cíl „zkoumat, jak princip *aggiornamento* je aplikován v jeho [papežově] výkladu svatosti a konverze“ (s. 44). V samotném textu disertace však postrádám bližší určení toho, jak je zmíněny prvek v práci uplatněn a ani v závěru nemohu najít, k jakým výsledkům v tomto ohledu autorka došla. Měla perspektiva *aggiornamento* znamenat, že se bude nauka Jana Pavla II. o svatosti nahlížet ve srovnání s biblickým pojetím? Nebo že bude brát na zřetel kontinuitu a novost vzhledem k pojmu svatosti v dějinách křesťanské spirituality, či ve vztahu ke 2. vatikánskému koncilu? To bohužel není uspokojivě vyjasněno.
- Nezdá se mi, že by uplatnění **metody spirituální teologie** v první kapitole práce (duchovní profil světce) bylo dostatečně využito při objevování papežova teologického konceptu svatosti. Bylo by třeba se ptát: Do jaké míry a jakým konkrétním způsobem papežova životní *duchovní zkušenost* ovlivnila jeho *nauku* o křesťanské svatosti? Výjimku tvoří explicitní uvedení souvislosti jeho úcty k Božímu milosrdenství a obrazu Otce, jak je prezentován v encyklice *Dives in misericordia* (s. 73–74). Ovšem dalo by se kupříkladu určit, zda a jak se do papežova chápání svatosti promítá jeho spřízněnost

s karmelitánskou spiritualitou nebo jeho charakteristická a intenzivně prožívaná kněžská identita a zbožnost? V této souvislosti se domnívám, že vystopovat prolínání duchovního života papeže a jeho teologie svatosti by bylo možné třeba i s využitím světcových duchovních deníků.

- Těší mě, že ve třetí kapitole autorka věnuje pozornost tomu, jak se zjm. v encyklikách Jana Pavla II. proměňuje **forma vyjadřování magisteria**, které na sebe bere svým způsobem podobu *meditatio sacrae paginae*. Tímto papež ukazuje na propojení mezi křesťanskou naukou a duchovním životem a ukazuje, že magisterium stojí ve službě Božího slova (srov. DV 10). Méně přesvědčivě na mně však působí, že se z této skutečnosti vyvozuje obecný závěr o úzké spojitosti meditace, svatosti a jednoty s Kristem (s. 61). Spíše se domnívám, že význam meditace, modlitby, Božího slova etc. by měl být v práci představen samostatně, a to například v části, která by se podrobně a uceleně věnovala procesu růstu svatosti v životě křesťana („pedagogika svatosti“).
- Při celkovém pohledu na text se nevyhnu dojmu, že práce zůstává co do metody z velké části **na rovině popisu**. Zvláště je to patrné na poslední kapitole, která je postupným předkládáním myšlenek obsažených v papežově pneumatologické encyklice. Další momenty jako analytický, hodnotící nebo srovnávací, které by vyústily do závěrečné syntézy, stojí v pozadí. Práci by prospěla rovněž větší **systematizace** poznatků, která by umožnila postupně vnímat papežův koncept svatosti z různých pohledů (nejen antropologicky, christologicky a pneumatologicky, ale také např. ve vztahu ke svátostem nebo pokud jde o etický rozměr svatosti, o křesťanskou asketiku nebo o spojitost s mučednictvím...).

Poznámky charakteru obsahového:

- V kapitole věnované koncilnímu učení bych očekával pozornější a hermeneuticky zdatnější **práci s koncilními texty**. Když představujeme obsah určitého koncilního úryvku, je třeba mít na paměti komplexní proces vzniku textů, následně je nutné adekvátně interpretovat výsledné znění v rámci daného dokumentu a nakonec brát v úvahu také kontext koncilního učení jako celku. K tomu může pomoci celá řada solidních cizojazyčných komentářů a studií. V této souvislosti bych např. vytkl, že na s. 35 zcela chybějí přesné odkazy na konkrétní články dokumentů koncilu, v nichž téma svatosti figuruje. Ovšem ani klíčové texty, jakými jsou pátá kapitola *Lumen gentium* nebo *Gaudium et spes* 22 nejsou vyloženy ve své úplnosti. Prezentace koncilního přístupu ke svatosti je poněkud narušena traktací o svatosti ve vybraných biblických a spirituálních slovnících (s. 37–38). Pokud jde např. o LG V, ta se dává do spojení s LG VII (s. 37), avšak do pozadí ustupuje skutečnost, že univerzálně pojaté povolání ke svatosti je v první řadě důsledkem stěžejní ekleziologické volby, kterou bylo představení druhé kapitoly o Božím lidu před pojednání o episkopátu i o dalších specifických stavech v církvi. Odtud se ozřejmuje, proč je koncilní pojetí svatosti ukotveno především ve křtu a v křestní důstojnosti všech členů Božího lidu. Tématům lásky jako křesťanské dokonalosti nebo vztahu mezi svatostí a evangelními radami, která jsou pro koncepci LG V důležitá, také není věnována náležitá pozornost. Za nedostatek pokládám, že se autorka nezabývala analýzou Wojtylových příspěvků během koncilu, zjm. pokud jde o jeho řeč v diskusi o schématu XIII, tedy konstituci *Gaudium et spes*. Místo **práce s prameny** jsme odkázáni pouze na obecnou poznámku ze sekundární literatury (Weigelův životopis, s. 47). Jestliže druhá kapitola otevírá otázku vztahu Wojtyly ke zrodu koncilní nauky, je nezbytné sestoupit přímo k textům synodálních akt.
- Ačkoliv je na několika místech práce zmíněno, že koncept svatosti Jana Pavla II. nese výrazně ekleziální charakter, domnívám se, že právě **ekleziální aspekt svatosti** není náležitě doceněn. Osobně si umím velmi dobře představit samostatnou kapitolu, která by mohla nést název: „Cesta ke svatosti v církvi“ a obsahovala by souvislé pojednání,

jak se konkrétně realizuje cesta svatosti křesťana v rámci Božího lidu a *communio sanctorum*. Absence takového pojednání představuje závažný limit, který je logickým důsledkem toho, že se nevěnovala pozornost textům, které se problematiky svatosti a církve výslovně dotýkají. Jmenovitě chci upozornit tři nedostatky:

- Zcela opomenuto zůstalo pro Jana Pavla II. (a pro koncil!) zásadní téma, kterým je realizace jedné křesťanské svatosti v **mnohosti životních stavů** v církvi. Je to právě perspektiva svatosti, ze které papež ve svých textech nahlíží nejhlubší identitu těch, kdo následují Krista v životním povolání. Vzpomenout můžeme na pasáže věnované svatosti kněží (*Pastores dabo vobis*), biskupů (*Pastores gregis*), zasvěcených osob (*Vita consacrata*), manželů (např. *Gratissimam sane*). Rozhodně by si prostor zasloužilo téma svatosti jako horizontu povolání křesťanských laiků. Články 16 a 17 apoštolského listu *Christifideles laici* představují v tomto směru vzácné rozvinutí koncilního učení, které i s ohledem na současnou synodální proměnu církve má význam kapitální, nakolik zdůrazňuje křesťanův pramen svatosti a specifikum „svatosti ve světě“ jako vskutku inkarnované podoby cesty ke křesťanské dokonalosti.
- Zcela mimořádným přínosem Jana Pavla II. zůstává to, že jeho pojetí svatosti je záměrně koncipováno **ekumenicky**. Encyklika *Ut unum sint*, ale i papežovy aktivity spojené s jubilejním rokem 2000 zdůrazňovaly *communio sanctorum* (a zjm. *martyrum!*) jako mocný projev již existující dokonalé jednoty mezi křesťany a v prohlubování svatosti papež spatřoval v souladu s koncilem nejúčinnější prostředek postupu vpřed na ekumenické cestě. Bohužel v práci není o tomto důležitém aspektu svatosti ani náznakem zmínka.
- S ekleziální charakteristikou svatosti souvisí také spojitost tématu s **osobou Panny Marie**. Pro „mariánského papeže“ je Bohorodička nejen předmětem niterné osobní úcty, ale předmětem reflexe víry, která významně obohatila mariologii. Domnívám se, že i téma mariánského modelu svatosti, který má svůj silný dopad ekleziologický by mělo být v práci postiženo detailněji, než v jednom odstavci (s. 115). Například skutečnost, že Maria je v encyklice *Redemptor hominis* vykreslena v niterné jednotě s Kristem (zvláště ukřížovaným) by papežův koncept svatosti nepochybně přivedlo ještě k větší ucelenosti, dalo by nahlédnout svatosti v dynamice přidružení k trpícímu Kristu, a tím uvedlo do hry **soteriologický** význam termínu.
- Jako poslední dimenzi svatosti, kterou v práci postrádám, bych zmínil její **snubní rozměr**. Myslím, že i zde stojíme před nezaměnitelnou charakteristikou papežovy teologie svatosti, která by měla být zmíněna. Chápat svatost v dynamice vztahu snoubenky a snoubence postihuje přitom nejen rovinu antropologickou, ale stává se nejzazším porozuměním tajemství církve (srov. pasáže v *Mulieris dignitatem*). Právě tato dimenze **vztahovosti** je pro papeže životním prostorem, ve kterém se svatost rozvíjí jako „**povolání k osobní lásce**“, což je stěžejní kategorie Wojtyłovy antropologie, kterou načrtl již ve svých raných filosofických a etických spisech, když prohlásil za postulát své nauky o člověku přechod od přirozenosti k lidské osobě.

Po formální stránce nelze práci vytknout vážnější nedostatky. Jelikož nejsem rodilý mluvčí, netroufám si hodnotit kvalitu jazyka, v níž byl text disertace napsán. Jako celek je v každém případě text čtivý, jednotlivé části na sebe logicky navazují a odbornou terminologii používá autorka správně. Psaní poznámek prozrazuje pečlivost a svědomitost práce, totéž lze říci o dodržování pravidel pro psaní bibliografických citací a o grafické úpravě. Oceňuji přehledné členění textu včetně rozvržení práce v úvodech kapitol a řazení dílčích závěrů na konci každé z nich. Ohledně volby autorky psát práci v angličtině bych snad podotknul jen tolik, že je pro

mě otázkou, nakolik cizojazyčný text najde uplatnění v širším českém prostředí, pro které by dané téma mohlo být primárně přínosné. Z hlediska rozsahu máme před sebou disertaci, která těsně překračuje minimální požadavky obvykle kladené na daný druh práce.

Celkové shrnutí:

Práce se pohybuje „na hraně“, aby mohla být přijata jako disertabilní. Důvodem tohoto hodnocení je kromě výše zmíněných nedostatků především nejasnost, jestli v dostatečné míře obsahuje originální výsledky vědeckého bádání.

Závěr:

Práci doporučuji k obhajobě, během níž bude třeba prověřit, zdali text může být přijat za účelem získání vědecké hodnosti doktora na KTF UK.

Otázky k obhajobě:

- 1) Pravděpodobně nejrozsáhlejší recepce z díla Jana Pavla II. se v katolické spirituální teologii dostalo jeho „spiritualitě těla“, tedy tématu, které papež rozvinul intenzivně v rámci teologie muže a ženy. Jak je onen aspekt těla a tělesnosti začleněn do papežovy koncepce svatosti?
- 2) Písmo a tradice zná vedle konceptu svatosti jako *unio cum Christo* i jiné „modely svatosti“. Snad namátkou: nové stvoření, vnitřní člověk, zbožštění, Boží dětství, *inhabitatio Trinitatis* etc. Které z těchto, případně dalších „modelů svatosti“ bychom u Jana Pavla II. ještě mohli nalézt?

v Olomouci 31. ledna 2024

